

VERSLAG

R/2853

Vergadering:	Raad, nr. 709 (485 ^e openbare)Raad
Datum en tijd:	17 maart 2017, 10.15 uur
Plaats:	
Aanwezig:	Baarsma, Berg, Bergwerff, De Boer, Busker, Calon, Ten Dam, Geel, Van Gestel, De Groot, Gunning-Schepers, Hartveld, Van Holstein, De Jong, Kuin, Van der Lecq, Limmen, Maessen, Van der Molen, Patijn, Putters, Stevens, Van Straalen, Tasma, Van der Veen, Van der Veer, Verhagen, Versteeg, Ter Weel, Van Wijngaarden Hamer
Voorzitter:	
Genodigden:	Van Eijk (armoederegisseur in Amsterdam)
Secretariaat:	Timmerhuis Dirven (notulist), Van Driel (secretaresse), Kuik (audiovisuele ondersteuning)

1. Opening

De *voorzitter* opent de vergadering.

2. Ingekomen en verzonden stukken, mededelingen (R/2836)

De *voorzitter* heet eenieder welkom, in het bijzonder het nieuwe kroonlid, de heer Putters, directeur van het SCP en bijzonder hoogleraar Beleid en Sturing van de Zorg in de Veranderende Verzorgingsstaat aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Verder feliciteert spreekster de heer Busker namens de raad met zijn benoeming tot voorzitter van de FNV per 10 maart jl. De heer Busker is daarmee tevens vicevoorzitter van de SER.

Met applaus worden de heren Putters en Busker welkom geheten.

Het overzicht raadsmededelingen en SER-activiteiten (periode 17 februari – 17 maart 2017) wordt voor kennisgeving aangenomen. Het overzicht geeft geen aanleiding tot opmerkingen.

3. Verslag van de 708^e (484^e openbare) vergadering d.d. 17 februari 2017 (R/2836)

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld en geeft verder geen aanleiding tot opmerkingen.

4. Actualiteiten

Presentatie/aanbieding Jongerenmanifest (R/2837)

De *voorzitter* memoreert bij haar aanstelling te hebben ervaren dat jongerenorganisaties interesse hadden voor het SER-werk. Een aantal was al actief in de SER vanwege hun verbondenheid met de centrale werkgevers- en werknemersorganisaties. Met de oprichting van het SER Jongerenplatform is de betrokkenheid van jongerenorganisaties structureel een betere plaats gegeven. Zoals één van de vicevoorzitters fluisterde, geldt hier het gezegde: wie de jeugd heeft, heeft de toekomst.

Inmiddels is overigens gebleken dat de ouderenorganisaties ook graag meer betrokkenheid zouden willen hebben met het SER-werk. Ook de vrouwenorganisaties hebben hun belangstelling kenbaar gemaakt.

Inleiding Caesar Bast van de Nationale Jeugdraad (NJR):

De heer *Bast* meent dat het niet alleen vandaag een mooie dag is maar in essentie ook deze week. Met de verkiezingen ging het om de toekomst van ons land. Het SER Jongerenplatform wil met zijn Jongerenmanifest vooruit kijken. Wanneer politieke partijen het vertikken om de lange termijn op de agenda te zetten in de politieke campagnes en in de Tweede Kamer zijn de jonge generaties aan zet.

In december 2016 presenteerde het SCP een prettig doch confronterend rapport *De toekomst tegemoet* over de ontwikkeling van de staat van ons land in pakweg de komende 30 jaar. Wat is Nederland in 2050 wanneer ze zo doorgaan als nu? Een rapport over samenleven, consumeren, gezondheidszorg, werk en leren met confronterende analyses over de afnemende verbondenheid tussen mensen onderling en de grote gevolgen die dat zou kunnen hebben op onder meer onze beste pensioenstelsel ter wereld. Is institutionele solidariteit nog wel realiteit of slechts een vervolgen idealisme over 30 jaar?

Het SER Jongerenplatform was dermate onder de indruk van de toekomstrapport dat we besloten hebben de handschoen op te pakken omwille van het welzijn van onze generatie, maar vooral de generaties van onze kinderen en kleinkinderen. Dat die generaties het even goed, maar liefst nog beter hebben dan wij.

Er is werk aan de winkel. En als startpunt voor de komende jaren en een stevig maatschappelijk debat hebben wij aan de hand van genoemd SCP-rapport het manifest geschreven over de thema's leren, werken en samenleven. Graag presenteert spreker dit manifest en biedt hij het met trots aan de SER aan.

Inleiding Tessa Ruijgrok (Jong Management) over het thema leren:

Leren is voor ons de basis om samen te werken in de toekomst. Want de wereld verandert snel, samen met technische innovaties en digitalisering. Dit vraagt een groot aanpassingsvermogen van ondernemers en werkenden, nu en in de toekomst. Wij willen in dit manifest er de aandacht voor vragen om ook het onderwijs aan te passen op deze veranderende vraag. Wij geloven dat opleiden niet alleen zorgt voor een basis, maar ook een continu proces hoort te zijn tijdens het werkzame leven. Omdat arbeidsverhoudingen flexibeler worden, gaat de opleidingsnoodzaak tijdens de carrière verder dan alleen de individuele werkgever-werknemer verhouding. Dat vraagt volgens ons om een andere aanpak.

Inleiding Kristina van der Molen (FNV Jong, tevens raadslid) over het thema werken:

Spreker gaat in op het thema 'werk' uit het SCP-rapport, en dit niet alleen vanuit mijzelf, de FNV Jong, maar ook namens de CNV Jongeren en de VCP Young Professionals.

Steeds meer mensen zitten in een onzekere situatie wat betreft hun inkomenspositie en de toekomst van hun loopbaan. Mensen zetten daarom hun leven 'on hold', en we maken ons zorgen dat we dat in de toekomst nóg vaker zullen zien.

De arbeidsmarkt van de toekomst zit vol met zowel uitdagingen als kansen. Het zit hem in het duidelijk signaleren van kansen, maar er ook voor zorgen dat de nieuwe ontwikkelingen niet ten koste gaan van de mensen met de moeilijkste positie op de arbeidsmarkt.

Ondernemers, en ook daarin in het bijzonder jonge ondernemers met flitsende startups, en werkenden, waarin goed wordt geïnvesteerd, zijn de drijvers van innovatie in Nederland. Zij kunnen de nodige nieuwe banen creëren en innoveren, en dat is enorm waardevol. Zolang de werkenden daar maar geen extra onzekerheden gratis bij krijgen. Je werkt niet meer je hele leven bij één werkgever, je hebt een dynamische levensloop, en dat zien wij in principe als positief, maar dit hoeft niet gelijk te staan aan eindeloos jobhoppen in een vermoeiende poging tot het vinden van enige zekerheid. Sommigen combineren met plezier meerdere banen, alleen moet dit wel echt een bewuste keuze zijn, en geen bittere noodzaak.

Als jongeren zijn wij op zoek naar balans. Wij zien het toekomstbeeld niet zitten, dat een deel van de bevolking stevig geraakt zou worden door de onzekerheden van de toekomst. Natuurlijk zijn die onzekerheden geen natuurverschijnsel, maar kunnen we daar wat aan doen met z'n allen. Onzekerheid van inkomen, combinatiedruk en een gebrek aan perspectief zitten in het vooruitzicht, en daar zien de jongeren als eerste voorbeelden van, maar het is niet onvermijdelijk. Laten we samenwerken.

Inleiding Jasper Schöbel (JOB) over het thema samenleven in 2050:

Het was voor het Jongerenplatform natuurlijk lastig om meer dan 30 jaar in de toekomst te kijken. Maar dat betekent niet dat wij genoeg dingen zagen in het SCP-rapport, waarvan wij denken dat daarop nu meteen actie moet worden ondernomen.

Scheidlijnen is wat we nu al zien en wat we ook lezen in het SCP-rapport. Grote verschillen tussen mensen die in hetzelfde land leven, maar tegelijkertijd in een eigen belevingswereld wonen, alleen gelijkgestemden tegenkomen en niet spreken met andersdenkenden. Grote verschillen zien we tussen jong en oud, rijk en arm, stedelijke niet-stedelijk, hoog- en laagopgeleid. Om deze leefwerelden te overbruggen, is een aanpak nodig van ons allemaal. Dat is een lastige opdracht, maar dat is voor ons als jongeren een noodzaak. Want als wij samen willen leven, in plaats van leven met andere mensen, is het nodig dat wij nu al actie ondernemen voor onze toekomst in 2050.

Met applaus geven de raadsleden blijk voor hun waardering voor de inleidingen van de diverse jongeren.

Vragen vanuit de raad, verdere gedachtewisseling:

Ook de andere aanwezige leden van het SER Jongerenplatform (Semih Eski van CNV Jongeren, Jochem Dijckmeester van AWWN Young HR, Jarmo Berkhout van de LSVB en Yannick de Rooij van VCP Young Professionals) verzamelen zich rond het sprekersgestoelte.

De *voorzitter* geeft de raadsleden graag gelegenheid om via vragen aan de jongeren ook een relatie te leggen naar de verkiezingen deze week en het perspectief voor de komende jaren.

Graag geeft zij als eerste het woord aan de heer Putters, nieuw kroonlid maar ook directeur van het SCP, de organisatie die het aangehaalde toekomstrapport heeft opgesteld.

De heer *Putters* dankt de jongeren voor hun presentatie. Hij stelt vast dat het SER Jongerenplatform nu sneller dan het kabinet reageert op een SCP-rapport. Bij de verkiezingen deze week was er sprake van een hoge opkomst onder de generatie van de twintiger en dertigers. Het SCP ziet dat bij deze jongeren veel onzekerheden en vragen leven die ook het Jongerenplatform naar voren brengt. De opkomst van jongeren, die voor het eerst mochten stemmen, was kleiner dan vier jaar geleden. Bij het

Jongerenplatform ligt een mooie taak om het debat met de twintigers en dertigers verder te brengen. Welke aanpak heeft het Jongerenplatform hier voor ogen? In dat verband memoreert hij dat mevrouw Baarsma in DWDD naar voren bracht dat breder de impact van jongeren in de politieke besluitvorming terecht zou moeten komen.

De heer *Bast* licht toe dat jongeren van de jongerenorganisaties uit het SER Jongerenplatform maar ook binnen de NJR de afgelopen tijd de democratie en de verkiezingen dichterbij jongeren hebben gebracht.. Onder meer zijn mbo-scholen bezocht. Politiek wordt vaak als stoffig en langdradig gezien, over de essentiële thema's uit het voorliggende manifest hebben jongeren wel sterke meningen. Het SER Jongerenplatform zal de komende jaren verder aan de slag gaan met de thema's. Hoe dat te doen zal nog binnen het SER Jongerenplatform verder worden besproken. Ook de generatie die de afgelopen verkiezingen minder heeft gestemd, zal worden voorgehouden dat het belangrijk is om een eigen mening te hebben en bezig te zijn met de eigen toekomst.

De heer *Stevens* is erg blij met dit initiatief en biedt, mede namens de andere kroonleden, de jongeren graag desgewenst aan om behulpzaam te zijn bij het verdere denkproces, zonder zich hierin te willen opdringen uiteraard.

De heer *Eski* dankt de kroonleden voor dit aanbod. De jongeren hebben de SER-leden nodig en visa versa om het land stappen verder te brengen. Samen met mevrouw Hamer zal het Jongerenplatform een werkagenda opzetten naar aanleiding van het manifest. Ongetwijfeld zullen de jongerenorganisaties ook in de toekomst aan SER-vergaderingen deelnemen. Spreker merkt op dat de SER het Jongerenplatform eerder bij discussies over een advies zou moeten betrekken en niet pas aan het einde van het proces. Net als zijn collega van FNV Jong doet CNV Jongeren soms mee aan commissiewerk. In meer algemene zin komt de positie van jongeren vaak onvoldoende terug in het beleid. In die zin vraagt hij aandacht voor het meer generatieproof maken van SER-adviezen: heeft een advies ook over 10 jaar nog voldoende zeggingskracht.

Mevrouw *Geel* noemt de inleidingen prachtige verhalen. Teneur van de bijdragen is dat het een toekomst is om zin in te krijgen. Mevrouw Van der Molen stelde in haar inleiding onder meer dat werk een bewuste keuze zou moeten zijn en niet zou moeten worden afgedwongen en vroeg verder aandacht voor de combinatiedruk. Spreekster zou het op prijs stellen om op een ander moment wat langer met elkaar door te praten over de vraag hoe dit zich verhoudt tot het nemen van verantwoordelijkheid ten opzichte van de samenleving. Waar mag het af en toe minder leuk zijn, omdat het toch de moeite waard is?

Mevrouw *Van der Molen* bevestigt dat die discussie uiteraard moet worden gevoerd, in SER-verband maar ook in informele verbanden. Hiervoor stelt zij zich van harte beschikbaar. Werken en combinatiedruk kunnen soms pijnlijk zijn voor werkgevers, soms voor werknemers.

De *voorzitter* stelt vast dat die nadere discussie zal worden georganiseerd.

De heer *Maessen* hoorde niet alleen het werkgever- en werknemerschap maar gelukkig ook het ondernemerschap. Die spirit mag ook van jongeren worden verwacht. Op welk punt uit het manifest moet volgens het Jongerenplatform het verschil worden gemaakt in deze maatschappij?

De heer *Schöbel* wijst erop dat het Jongerenplatform is samengesteld uit jongerenorganisaties van werkgevers- en werknemerszijde en uit het onderwijs. Daarom

is het moeilijk om tot één algemeen advies te komen. Niet zonder reden heeft hij zich beschikbaar gesteld voor een inleiding over samenleven: zonder een goede samenleving is er immers geen basis om goed te kunnen leren en werken.

De heer *Dijckmeester* zou het juist wel vernieuwend vinden wanneer het Jongerenplatform met één stem naar buiten zou treden, veel meer vanuit het belang van jongeren dan vanuit een bepaalde achterban of vanuit een bepaald standpunt. In het Jongerenplatform is een open discussie gevoerd en het Jongerenplatform zou die vrijheid moeten blijven nemen.

Spreker bevestigt de conclusie van de voorzitter dat de jongerenorganisaties zich verenigen in de samenhangende thema's van leren, werken en samenleven. Wanneer hij met jongeren praat, ervaart hij dat hij hen bereikt door te praten over gezamenlijk belangrijk gevonden thema's in plaats met een 'bepaalde pet op' te praten.

De heer *Limmen* vindt het mooi dat de jongerenorganisaties nu via het manifest de handen ineen hebben geslagen. Met name de oproep om soms ook het eigenbelang te proberen te overstijgen ten behoeve van een bredere samenwerking spreekt hem zeker vanuit het CNV erg aan.

Meer inhoudelijk zegt spreker zich goed te kunnen vinden in de opmerkingen rond het thema leren in het manifest, waarbij hij met name de bezwaarlijke effecten van het leenstelsel noemt. Omdat het CNV hierover grote zorgen heeft, heeft hij zich hiertegen verzet. Ook voor een nieuw kabinet kan het een goed punt zijn en spreker hoopt dat de politici hun beloften op dit punt gestand doen.

Reactie van de vicevoorzitters:

De heer *Busker* vindt het mooi dat de jongerenorganisaties zich hebben verbonden aan het voorliggende manifest. De verbinding is volgens spreker vooral gezocht in gelijke kansen: afkomst, woonsituatie en opleiding mogen geen belemmering zijn om kansen te krijgen op de arbeidsmarkt, zodat een goede toekomst kan worden opgebouwd.

Spreker sluit zich bij de inbreng van mevrouw Van der Molen aan dat ook jongeren daarbij op zoek zijn naar zekerheden. Zoals hij uit het manifest leest, kan het wellicht om nieuw vormgegeven zekerheden gaan.

Het manifest is ook een zichtbare uiting van een grotere betrokkenheid van jongeren bij de welvaart en het welzijn in de samenleving.

Zonder dat werkgevers, werknemers en kroonleden zich opdringen, moet in hun achterhoofd zitten om de jongeren via het SER Jongerenplatform eerder en goed bij de discussies te betrekken.

De heer *De Boer* merkt op dat de jongeren inderdaad de toekomst hebben en dat de SER tegelijkertijd zijn best doet voor denkwerk en draagvlak voor die toekomst. In het manifest wordt bij het thema leren onder meer aangegeven dat jongeren en ouderen 21st century skills moeten leren. Dit kan worden bereikt, wanneer daarvoor ook een goede vorm wordt gevonden, merkt spreker met een verwijzing naar het later geagendeerde conceptadvies over postinitieel leren op. Hier ligt volgens spreker nog een uitdaging. Spreker sluit zich er graag bij aan dat hiervoor een generatieproof voorstel nodig is. De digitale technieken zouden daarvoor bruikbaar kunnen zijn. Het toekomstige leren moet 'fris en fruitig' worden ingericht, zodat het onderwijs en de bijscholing vooral terechtkomen bij die jongeren die het het meest nodig hebben. Wereldwijd is een probleem dat jongeren die het het minst nodig hebben het meeste gebruik maken van onderwijs en scholing.

Namens werkgevers stelt spreker het initiatief van het voorliggende manifest zeer positief te beoordelen. De gekozen insteek van knelpunten en uitdagingen vindt hij eerlijk gezegd enigszins ouderwets: hij had juist verwacht dat de jongeren zouden zeggen dat de toekomst aan hen is en dat een geweldige toekomst op hen wacht.

Nederland staat 'stevig op zijn benen', heeft een mooie samenleving en een sterke economie en is wereldwijd op allerlei gebied toonaangevend. Zo werk de regio rond het verbrede Panamakanaal aan 'agri-logistics', van waaruit goede en duurzame voedingsmiddelen ontwikkeld verspreid moeten worden naar Latijns-Amerika en Azië. Daarbij kijken zij met name naar Nederland, dat niet alleen het beste, hightech agricomplex heeft maar ook het beste logistieke complex. Voor Nederland ligt dus een wereld open en dat positivisme hadden de jongeren naar zijn mening wat meer moeten uitdragen.

Wat de verkiezingen betreft merkt hij op dat de hoge opkomst van 82 procent een 'feest van de democratie' kan worden genoemd. Hoewel de uitslag verschillend kan worden geïnterpreteerd, heeft Nederland volgens spreker gekozen voor een open, internationaal georiënteerde samenleving. Waar voorheen vooral Wilders de aandacht trok, is dit een positief signaal naar het buitenland. Ook voor de beeldvorming binnen ons land is het een positief signaal.

Werkgevers hebben aangegeven dat de uitslag mogelijkheden biedt in een nieuw te vormen kabinet, ook voor het ondernemerschap. Twee uitdagingen blijven echter onveranderd. In de eerste plaats moeten we in Nederland en wereldwijd verduurzamen en in de tweede plaats een sociaal en inclusief beleid noodzakelijk. Zoals de heer Busker al zei dat mensen goede kansen moeten hebben, ongeacht waar hun wieg stond.

Op dat terrein ligt er bij de SER een uitdaging. Zoals recent in de Telegraaf is aangegeven, zijn partijen in SER-verband al ruim een half jaar bezig om tot een gezamenlijk gedragen visie op de arbeidsmarkt te komen. De tijd gaat nu dringen. Werkgevers willen ontzettend graag samen met de vakbeweging en de kroonleden tot een mooi, wervend verhaal komen dat perspectief geeft aan de jongeren. Want eigenlijk doe je dit werk voor je kinderen en kleinkinderen. Het is daarom goed dat het Jongerenplatform partijen met hun manifest een spiegel aan ons voorhouden.

De *voorzitter* stelt voor de jongerenorganisaties bij de bespreking van het ontwerpadvies over postinitieel leren ruimte te geven voor eventuele inbreng vanuit het manifest.

De heer *Busker* staat eveneens kort stil bij de verkiezingen. Hij heeft behoefte aan enkele nuances bij de inbreng van de heer De Boer. Ook spreker is blij met de hoge opkomst.

Het positieve ervan is dat zichtbaar is geworden wat er in de samenleving leeft. Met name denkt spreker hier aan de opkomst van enkele nieuwe partijen. Hier ligt dan ook een uitdaging om hier wat mee te gaan doen.

Of sprake is van een duidelijke uitslag voor een open, internationaal georiënteerd land, zoals de heer De Boer aanvoerde, en of dit ook zo wordt gevoeld in de samenleving, weet spreker nog niet. Dit kan hij nog onvoldoende duiden. Verder is duidelijk geworden dat wanneer een partij verantwoordelijkheid neemt in zware tijden daarvoor stevige rekeningen kunnen worden gepresenteerd. Dit is zorgelijk, omdat we mensen in ons land nodig hebben die verantwoordelijkheid nemen op de moeilijke momenten. In die zin is de vakbeweging niet alleen enthousiast over de verkiezingen, maar heeft zij nog een aantal zorgpunten. De vakbeweging hoopt dat sociale aspecten zwaar terugkomen in de kabinetsformatie. Die aspecten zijn immers niet alleen van cruciaal belang voor de vakbeweging, maar zijn ook nodig om ervoor te zorgen dat de samenleving een samenleving blijft.

Reactie vanuit de jongerenorganisaties:

De heer *Eski* is het deels met de heer De Boer eens dat in het manifest het positieve geluid meer naar voren had kunnen komen. In de vele gesprekken die hij met jongeren voert, blijkt echter dat de arbeidsmarkt nog geen 'Efteling' is voor veel mensen. Willen we meer of minder onzekerheid? Spreker heeft de indruk dat jongeren het 30 jaar geleden beter hadden. De jongeren van nu moeten langer doorwerken maar wel flexibel, moeten een leven lang leren maar met studieschulden, moeten later met pensioen maar onzeker is of er dan nog voldoende pensioen zal zijn. Het manifest is in die zin een 'foto' van de situatie van jongeren van vandaag.

Spreker zou het supergaaf vinden wanneer ook de SER zou pleiten voor een zekere toekomst voor jongeren.

De heer *Verhagen* merkt bij interruptie op dat de jongeren van 30-35 jaar geleden in een zeer moeilijke situatie verkeerde: er was veel werkloosheid en we waren bang dat de bom zou vallen.

Mevrouw *Ruijgrok* denkt dat iedere generatie zijn eigen uitdagingen heeft. In het manifest komt ook het positieve en het zien van kansen naar voren. Dit past ook bij de jeugd. Het manifest is onder andere een reactie op het SCP-rapport *De toekomst tegemoet*, waarin ook een aantal onzekerheden naar voren kwam. De manier waarop je met uitdagingen omgaat, is ook vaak persoonlijk. Er zijn ondernemende jongeren, die kansen zien om een eigen bedrijf te ontwikkelen en banen te creëren. In het manifest is er ook aandacht voor gevraagd om hen daarin te faciliteren en geen onnodige belemmeringen op te werpen.

Mevrouw *Van der Molen* reageert kort op de door de heer De Boer gesignaleerde negativiteit. Volgens spreekster gaat het niet om negativiteit maar om kritisch zijn. Die kritiek en 'het felle' komt naar voren vanuit passie, enthousiasme en hoop dat het anders kan. De kritische kanttekeningen bij de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt komen voort vanuit een passie om veranderingen te bewerkstelligen. Daarvoor zet spreekster zich graag in en zij bedankt de SER dat de jongerenorganisaties daarvoor ruimte hebben gekregen.

Aanbieding manifest aan de SER:

De aanwezige vertegenwoordigers van de betrokken jongerenorganisaties bieden hun manifest vervolgens aan aan de voorzitter van de SER en zijn twee vicevoorzitters; met uiteraard een gezamenlijk fotomoment.

Met applaus geven de raadsleden blijk van hun waardering.

5. Ontwerpadvies Opgroeien zonder armoede (R/2838)

Ter vergadering is ter informatie een factsheet beschikbaar gesteld dat ingaat op de volgende vragen:

- *Welke kinderen leven in armoede?*
- *Hoe ontstaat armoede?*
- *Wat zijn de volgen van armoede voor kinderen?*

De informatie is uiteraard opgenomen in het ontwerpadvies.

De voorzitter stelt het voorliggende ontwerpadvies aan de orde.

Inleiding voorzitter van de commissie van voorbereiding, mevrouw Van Gestel:

Mevrouw *Van Gestel* geeft een korte toelichting op het ontwerpadvies met behulp van een PowerPointpresentatie, die is verwerkt in de notulen.

De commissie presenteert vandaag haar ontwerpadvies aan de raad, dat al met al in korte tijd is opgesteld. De commissie heeft er circa drie maanden aan gewerkt, waarna de afronding nog een maand duurde.

Toen ze gevraagd werd het voorzitterschap van de commissie van voorbereiding op zich te nemen, was haar eerste gedachte of dit nu wel een geschikt onderwerp voor de SER was. In eerste instantie associeer je het advies meer met de hulp die gemeenten bieden met onder meer de kindpakketten. Die aarzeling was er ook bij een aantal partijen: welwillend maar wel met de vraag of dit onderwerp tot de corebusiness van de SER behoort. Eén van de grote bijdragen van het advies is dat de commissie gaandeweg meer zicht kreeg op de structurele oorzaken van dit probleem en op het hart van de SER uitkwam. Het gaat dan namelijk over het vraagstuk van werk en inkomen, de inkomensondersteuningssystemen waaronder de toeslagen en de schuldenproblematiek. Zaken die de SER direct raken. Natuurlijk kon niet voor elk van die terreinen worden aangegeven welke verbetermogelijkheden er zijn. Wel heeft een grondige adressering plaatsgevonden.

Trends in armoede onder kinderen:

Uit een (in het advies opgenomen) grafiek van het SCP blijkt dat armoede onder kinderen een hardnekkig probleem is. Vanaf 2000 tot heden is sprake van een ontwikkeling van 354.000, via 276.000 en 390.000 naar nu 354.000 kinderen in armoede. Ofwel een structureel niveau tussen 8 en 12 procent van alle kinderen. De conjunctuur speelt uiteraard mee, maar die biedt circa een derde van de verklaring van het verloop, twee derde betreft andere en structurele oorzaken. Het probleem gaat dus niet vanzelf weg.

Gevolgen armoede voor kinderen:

Circa 1 op de 9 kinderen groeit in armoede op: dat is 2-3 kinderen gemiddeld per schoolklas. Uit onderzoek blijkt dat er negatieve effecten zijn op de cognitieve ontwikkeling en de leerprestaties. Er is een hoger risico op: sociale uitsluiting, kindermishandeling, criminaliteit, en daarnaast armoede en sociale uitsluiting op latere leeftijd.

Meer huishoudens langdurige onder lage-inkomensgrens in 2015:

Uit CBS-cijfers van 2017 wordt de eerder geschetste trend dat sprake is van een hardnekkig probleem bevestigd: circa 300.000 huishoudens hebben in de periode 2011 t/m 2015 een laag inkomen, in de jaren 2014 e 2015 hebben circa 120.00 huishoudens langdurig een laag inkomen.

Risico op armoede:

Bijna 60 procent van kinderen in armoede heeft werkende ouders, ruim de helft in loondienst, kleine helft heeft een eigen onderneming. Ruim 40 procent heeft ouders met een uitkering (bijstand, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, pensioen). Het grootste risico op armoede hebben kinderen met ouders in de bijstand (bijna 60 procent), gevolgd door WW/WIA/WGA (35-40 procent). Overige risicofactoren zijn: eenoudergezin, 3 of meer kinderen, niet-westerse achtergrond.

Structurele oorzaken van armoede:

Zoals gezegd, is de commissie hier diepgaand op ingegaan, zonder oplossingen te bieden voor alle oorzaken. Zo had de commissie geen tijd voor en was zij daarvoor onvoldoende deskundig om het belastingsysteem te hervormen en de afspraken over

hoogte van de verschillende uitkeringen te herzien. Het advies heeft een agenderend karakter.

Structurele oorzaken liggen in de sfeer van:

- Werk en inkomen: er is een duidelijk verband tussen armoede en laagbetaald en onzeker werk. Mensen die in armoede verkeren, werken vaak te weinig uren, soms vanwege gezondheidsredenen. Het besteedbaar inkomen is dus laag, anderzijds zijn er hogere vaste lasten, met name woonlasten. Ook de re-integratiepraktijk is niet optimaal: hoofddoel is om mensen uit de uitkering te krijgen, terwijl hoofddoel zou moeten zijn dat zij zodanig zelf met een baan met perspectief in de kosten van hun levensonderhoud kunnen voorzien dat zij uit de armoede komen.
- Inkomensondersteuning: er is sprake van een generiek systeem waarbij meer dan de helft van de huishoudens toeslagen ontvangen op het gebied van wonen, zorg en kinderopvang. Vraag is of dit effectief is en of de inkomensondersteuning niet meer toegespitst zou moeten worden op de mensen die de ondersteuning het hardst nodig hebben. Experts hebben de commissie ook voorgehouden dat het een complex systeem is, waarbij de belastingen en premies voor een deel worden teruggegeven. Toeslagen moeten ook worden aangevraagd, waarbij twee jaar later een correctie plaatsvindt op basis van het feitelijk genoten inkomen en niet zelden een bedrag moet worden terugbetaald. Vaak is dit niet verwacht en leidt dat weer tot schulden. Verder is ook het niet-gebruik van toeslagen van belang. Voor landelijke regelingen, met name de huur en zorgtoeslag, is het niet-gebruik 15 tot 30 procent. Ten slotte profiteert de grote groep werkende minima onvoldoende van de inkomensondersteunende maatregelen
- Schulden: Hierover zijn al veel rapporten verschenen. Het is belangrijk de vroegsignalering te verbeteren, het bereik van hulp te vergroten, de hulp effectiever te maken en ook terugval (van circa 20 procent) te voorkomen

Gemeentelijk armoedebeleid:

Er zijn al veel instrumenten:

- Algemene en bijzondere bijstand, onder andere inkomensondersteuning, woonvoorzieningen en collectieve ziektekostenverzekeringen.
- Kwijtschelden gemeentelijke belastingen.
- Diverse voorzieningen om huishoudens beter te laten ontkomen zoals energiebesparing, budgetcursussen, schuldhulp en formulierenbrigades.
- Gemeentelijke kortingspas, computer negen, sociale participatie, bijdrage kinderopvang.
- Sinds 2014: de zogenaamde kindpakketten: voorzieningen voor kinderen voor sport, cultuur, vervoer, kleding. 44 procent van de gemeenten biedt deze voorzieningen gebundeld aan in een kindpakket. Veelal in natura.
- Issue: inkomensafhankelijkheid, het niet-gebruik werkende minima, het niet goed in beeld zijn van deze groep.

Een aantal aanbevelingen:

- Een (nader te bepalen) kwantitatieve overheidsdoelstelling om het aantal arme kinderen jaarlijks met een bepaald percentage omlaag te brengen. Die doelstelling vormt dan een motor voor concreet beleid en de resultaten ook worden gemonitord
- Met name kinderen van werkende minima moeten beter worden bereikt. In het beleid zijn die onvoldoende in beeld.
- Gemeenten en maatschappelijk middenveld moeten goed op de hoogte zijn van elkaars aanbod, naar elkaar doorverwijzen en goede praktijken uitwisselen. De samenwerking is nu nog onvoldoende.

- Scholen moeten alert(er) zijn op verborgen armoede bij kinderen en met gemeenten afspraken maken over signalering zodat beschikbare regelingen beter worden gebruikt.
- Het aanstellen van een gemeentelijke armoederegisseur. Diens/haar taken zijn: lokale afstemming, beter gebruik van regelingen, preventie en vroegsignalering, monitoren van de effectiviteit van lokale maatregelen. Vandaag zal de raad ook kennismaken met de armoederegisseur van de gemeente Amsterdam.
- Arme kinderen moeten, onafhankelijk van hun woonplaats kunnen rekenen op een basispakket (kindpakket) met compenserende maatregelen.
- Rijk, gemeenten en maatschappelijk middenveld moeten samen inzicht krijgen in de effectiviteit van armoedebestrijding onder kinderen en hun beleid daarop aanpassen.

De raadsleden geven met applaus blijk van hun waardering.

Inleiding heer Bergwerff (werkgevers):

Opgroeien zonder armoede. Wie van ons wil dat niet aan ieder kind gunnen? Maar zoals we zojuist al hebben vernomen, is de werkelijkheid helaas anders. Recent onderzoek heeft aangetoond dat er in ons welvarende land meer dan 320.000 kinderen in armoede opgroeien. En er bestaan zelfs hogere getallen. En dat zijn er natuurlijk veel te veel; dat is een open deur.

En wellicht denken we dan onwillekeurig aan de situaties in de achterstandswijken en ja, dat klopt, daar is de nood het hoogst. Maar het komt ook voor in uw eigen omgeving. Zelf ben ik geschrokken van de getallen rond mijn eigen woonsituatie. Een welvend dorp met 5000 inwoners, maar toch met 40 gezinnen die zijn aangewezen op de voedselbank en met tientallen kinderen die merken dat ze niet mee kunnen of mogen doen met de rest van de klas. Geen sportvereniging, geen kinderfeestjes, geen schoolreisje, en altijd gedoe met geld.

Deze adviesaanvraag aan de SER maakt ons nog weer eens bewust van onze gezamenlijke verantwoording: overheid, gemeenten, scholen, maar zeker ook bedrijven en vakbeweging.

Zelf is spreker werkgever en werkgevers ontvangen dikwijls de eerste signalen op, doordat er een loonbeslag wordt gelegd. Die signalen dienen serieus genomen te worden. Want door de schuldenproblematiek van de ouders raken ook de kinderen vaak in de knel en worden op achterstand gezet.

Opvallend in het rapport is dat de grootste groep kinderen in armoede toch werkende ouders heeft. De commissievoorzitter is daarop al ingegaan. Diezelfde groep van ouders met lage of middeninkomens, een groep die moeite heeft om de touwtjes aan elkaar te knopen, die groep valt echter veelal buiten de vaak mooie regelingen die gemeenten aanbieden. Dat betekent dat de contributie van de sportvereniging en de smartphone dus door de ouders zelf betaald moeten worden.

We kunnen ons natuurlijk op de financiële kant focussen, maar belangrijker is de vraag: wat betekent het voor de kansen van kinderen? Hoe ontwikkelen kinderen zich waarvan de ouders al jarenlang niet meer aan het arbeidsproces deelnemen?

Het rapport bevat een scala aan aanbevelingen. En over veel aanbevelingen in het advies zijn partijen het eens met elkaar. De gevolgen van schulden voor kinderen moeten te allen tijde worden voorkomen; gevolgen zoals huisuitzetting voor gezinnen. Dat is anno 2017 onaanvaardbaar, ook vanuit ons werkgeversperspectief.

We zien de economie aantrekken en de arbeidsmarkt verkrappen. We hebben dus alle handjes hard nodig. Intussen zit er bijna een half miljoen mensen in de bijstand, mensen die weinig of geen prikkel ervaren om werk te zoeken. Dat is een gemiste kans,

wat ertoe leidt dat in steden als Rotterdam en Den Haag tienduizenden kinderen hun vader of moeder nooit zien werken. Welk voorbeeld geef je zo'n kind dan mee? Wat ons betreft zoeken we naar echte oplossingen voor deze 'armoedeval' en zorgen we er met elkaar voor dat alle kinderen in ons land hardwerkende vaders en moeders hebben en dat we ons ideaalbeeld van een kansensamenleving kunnen realiseren. Dit doen we graag in gezamenlijkheid met de vakbeweging.

Het rapport bevat heel veel aanbevelingen. Maar laten we ook nog kijken door onze eigen 'bril'. Laten we eens heel dichtbij kijken, wat we heel snel en concreet kunnen realiseren. Het ontwerpadvies telt 117 pagina's. Complimenten daarvoor aan mevrouw Van Gestel en haar commissie. Maar het zou toch heel mooi zijn wanneer we er één of twee aanbevelingen uit zouden halen om er morgen mee te beginnen, zodat het ten goede komt aan het kind. Wij van werkgevers zijn daar voor.

Inleiding heer Kuin (werknemers):

Honderdduizenden kinderen groeien in Nederland op in armoede. In onze achterban maar ook in de loop van dit adviestraject zijn we veel voorbeelden tegengekomen van wat opgroeien in armoede doet met kinderen. Soms gaat het om kinderen die zich uitgesloten voelen van de rest van de klas, omdat zij niet op vakantie gaan of niet mee mogen op schoolreisje. Soms ontberen deze kinderen de meest basale dingen: voldoende eten, kleren, een verwarmd huis. Een schooldirecteur in de Haagse Schilderswijk vertelt dat zij met het Leger des Heils ervoor zorgen dat kinderen in de winter schoenen en winterjassen krijgen. Soms komen ze in november nog met korte mouwen aan in de klas. Of dat ze lunchpakketjes uitdelen en soms ook voor 's avonds eten meegeven, omdat die kinderen anders niet eten.

Een moeder vertelt over de zorgen die zij heeft wanneer de fiets, die ze van Stichting Leergeld hebben gekregen, gejat is en er geen geld is om de bus naar school te kunnen betalen. Ook hebben we gemerkt dat ouders door het systeem verder in de problemen komen: een moeder die overvallen werd door een hoge rekening van het eigen risico in de zorg. Ze kon die maand de zorgpremie niet betalen en kreeg boete op boete. En ze komt zo in een cirkel van schulden waar ze niet meer uit komt.

Geen kind zou mogen opgroeien in armoede. Vandaar dat de werknemersorganisaties dit ook zo'n belangrijk advies vinden. De gevolgen van opgroeien in armoede zijn groot. Niet alleen voor het kind zelf, maar ook voor de maatschappij in het geheel. Kinderen die opgroeien in armoede doen het slechter op school, hebben een lagere gezonde levensverwachting en hebben vaker psychische problemen. Ook komen ze vaker in aanraking met Justitie.

De SER heeft dit advies breed aangepakt. We hebben niet alleen gekeken naar hoe we het armoedebeleid gericht op het kind kunnen verbeteren, maar ook gekeken naar de oorzaken van armoede. Dit heeft geleid tot een mooi rapport met een uitgebreide analyse. Complimenten voor het secretariaat en het SCP zijn hierbij op hun plaats.

De FNV, CNV en VCP denken dat wanneer dit advies daadwerkelijk wordt uitgevoerd een stap kan worden gezet in de bestrijding van armoede onder kinderen. Het beleid wordt effectiever en meer op het kind gericht. Het Rijk stuurt aan en de gemeenten voeren uit. Gemeenten zullen een minimumbedrag uitgeven aan armoedebeleid (oormerken), zodat gemeenten dit geld niet zomaar aan iets anders uit kunnen geven. We noemen in dit verband de gemeente Rotterdam die 10 miljoen minder uitgeeft aan armoedebeleid dan dat ze van de rijksoverheid krijgt, terwijl één op de vier Rotterdamse kinderen in armoede opgroeit.

Kinderen moeten in iedere gemeente kunnen rekenen op een basispakket van voorzieningen, zodat ze niet meer afhankelijk zijn van de willekeur van gemeenten.

In dit advies wijzen we nogmaals op het belang van een integrale voorziening voor kinderen onder de vier jaar, zodat ieder kind gelijke kansen krijgt.

Maar er is meer nodig.

In het advies hebben we geconstateerd dat het inkomensbeleid en de sociale zekerheid er niet in slagen om te voorkomen dat groepen mensen in armoede leven en kinderen in armoede opgroeien. Ongeveer de helft van de arme kinderen heeft ouders die werken. Werken levert nu steeds minder vaak voldoende inkomen op om van rond te kunnen komen. De bonden hebben hier vaker op gewezen, onder andere in de brandbrief over de race naar beneden. Kleine banen van te weinig uren, onzekere contracten en een laag loon. Ook kinderen zijn dus de dupe van die race naar beneden.

De andere helft heeft ouders die afhankelijk zijn van een uitkering en die leven op het sociaal minimum. Het Nibud heeft overtuigend aangetoond dat het sociaal minimum voor huishoudens met kinderen tekortschiet.

In het analysedeel van dit advies zijn we een aantal zaken tegengekomen, die te voeren voor dit advies, maar die we mogen niet mogen laten lopen. De FNV is van mening dat het sociaal minimum moet worden verhoogd.

De bonden werken samen met maatschappelijke organisaties en kerken in de Sociale Alliantie die tot doel heeft de armoede uit Nederland te bannen en we zullen dit onderwerp met die Alliantie blijven agenderen: want geen kind verdient het om in armoede op te groeien.

Inleiding heer Ter Weel:

De heer *Ter Weel* vindt het voorliggende advies heel mooi. Waar mevrouw Van Gestel de vraag opriep waarom de armoede onder kinderen een relevant onderwerp voor de SER is, laat het advies volgens spreker in de eerste plaats zien dat we streven naar een inclusieve samenleving met gelijke kansen en een redelijke verdeling van schaarse middelen. Daarnaast zijn we bezorgd om ons toekomstig verdienvermogen. Menselijk kapitaal is cruciaal voor een kleine, open economie als de Nederlandse en weerbare burgers doen minder beroep op de sociale voorzieningen, waardoor ook de lastendruk kan dalen.

Verder is er een mooie relatie met eerdere adviezen. In het recente advies over de kindvoorzieningen is geconcludeerd dat voorkomen beter is dan genezen. Het doet spreker deugd dat dit advies is overgenomen door veel politieke partijen in hun partijprogramma's, waarin het (geadviseerde) recht van 16 uur VVE een prominente plaats inneemt. Ook is er een mooie relatie met het advies over de toekomst van werken en leven, waarin de combinatiedruk aan de orde is en waarmee vooral arme gezinnen met kinderen te maken hebben.

In de tweede plaats biedt het advies een breed perspectief op armoede. Er zijn verschillende wetenschappelijke invalshoeken gebruikt, de fiscale, de sociologische, een psychologische en een macro-economische invalshoek. Daarnaast is het Kinderrechtenperspectief ook aan bod gekomen. Spreker denkt dat het heel belangrijk is dat armoede vanuit allerlei dimensies wordt benaderd.

Verder staan de cijfers grondig op een rij, met dank aan het SCP. Zelf vindt spreker het schrijnend dat veel armoede voorkomt bij werkenden. Mensen zijn aan het werk, maar komen toch niet rond.

Ook staat voorop dat er geen eenvoudige oplossing is. Er is geen 'silver bullet' die overal doorheen snijdt en eenvoudig kan worden overgenomen. Het is een maatschappelijk probleem: wat is een inclusieve samenleving ons waard? Het is een fiscaal probleem: waarom is de verandering in marginale druk op sommige plekken in het inkomensverdeling zo hoog? En het is een probleem van wie er nu aan zet is: zijn het de ouders? Spreker denkt dat dit het geval is. De ouders zijn in eerste instantie

verantwoordelijk voor hun kinderen. Zijn het gemeenten? Spreker denkt dat de VNG, die heeft deelgenomen aan de commissie van voorbereiding, een nuttige rol daarin heeft gespeeld. Of is het toch de rijksoverheid? Het antwoord is uiteraard dat alle genoemde actoren aan zet zijn. Maar als we dan komen op het beleid, komt de vraag op hoe we daaraan invulling moeten geven.

Spreker meent dat het beleid gericht moet zijn op het kind. Het kind heeft een probleem en dus moet het beleid op hem/haar worden gericht. Wanneer de fiets van een kind wordt gestolen, heeft het kind daarmee direct een probleem. Wat we dan zien, is dat Nederland relatief weinig armoede kent, maar als je eenmaal arm bent, is het heel moeilijk om daaraan te ontsnappen. Koen Caminada heeft dit overtuigend laten zien in een expertbijeenkomst.

In de tweede plaats moet het beleid zijn gericht op de ouders. Zij zijn in eerste instantie verantwoordelijk voor het opgroeien van hun kind. En daarbij, werken moet lonen. Of we het dan hebben over de fiscale dimensie of de hoogte van het sociaal minimum doet er niet toe. Maar het werken moet lonen om te ontsnappen aan armoede.

Verder moeten we ons richten op de omgeving van het kind. De sociale cohesie via maatschappelijke instituten is heel erg belangrijk, maar staat in onze maatschappij ook onder druk.

Zoals al is opgemerkt door de heer Bergwerff, zijn werkgevers vaak de eerste die zien dat hun werknemers kampen met schulden. Ook daar ligt dus een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Ten slotte kunnen scholen direct signaleren als er iets aan de hand is met het kind.

Afrondend merkt spreker op dat specifieke problemen, in dit geval armoede bij een deel van onze populatie kinderen, vragen om specifieke oplossingen. Op lokaal niveau is daarom een grondige probleemanalyse nodig. Het was heel erg nuttig om te leren van de VNG hoe zij daarin zitten met bijvoorbeeld een armoederegisseur. Het is ook nuttig dat de VNG de 'take away' van dit advies heeft kunnen meemaken.

Daarnaast blijkt dat experimenten met beleid op lokaal niveau heel erg kansrijk. Want verschillende oorzaken van armoede moeten worden opgelost met verschillende tools. En ten slotte, we moeten kinderen en hun ouders bereiken. Spreker denkt niet dat op dit moment niet alle mogelijkheden door ouders worden benut. Er zijn allerlei voorzieningen, maar niet iedereen heeft er toegang tot omdat ze niet weten dat ze bestaan. Dat is volgens spreker een heel belangrijke oplossing om de kinderen en hun ouders te helpen.

De *voorzitter* gaat ervan uit dat de volgende spreekster vanuit haar praktijk als armoederegisseur in Amsterdam wat meer kan vertellen om het niet-bereik van voorzieningen op te lossen.

Inleiding van Maureen van Eijk, armoederegisseur gemeente Amsterdam:

Met behulp van een PowerPointpresentatie, die is verwerkt in de notulen, geeft mevrouw van Eijk een korte toelichting op de situatie van en het gevoerde beleid op kinderen in armoede.

Facts & figures Amsterdam in 2015:

20 tot 25 procent van de mensen in Amsterdam leven in armoede (155.00 personen, waarvan 37.000 kinderen).

De gemeente Amsterdam heeft een aantal voorzieningen. De grootste voorzieningen (en bereik in procenten) zijn:

- De stadspas en kindbonnen zoals de babybon, de speelgoedbon, kledingbon (70 procent)
- Scholierenvergoeding van gemiddeld 400 euro per gezin, zelf te besteden, inclusief voor schooluitjes (56 procent)
- PC voorziening (10.000 huishoudens)

- Gratis OV voor ouderen (53 procent)
- Collectieve zorgverzekering (33 procent).

Het bereik is relatief laag en daarom besloot de verantwoordelijke wethouder een Armoederegisseur te benoemen om te 'onderzoeken hoe we op innovatieve wijze optimaal kunnen aansluiten op de behoefte van lastig bereikbare doelgroepen'. Ook in de reguliere lijn is veel meer aandacht besteed aan het vergroten van het bereik. Hulpverleners zijn bewust gemaakt om de effectiviteit te vergroten, sleutelfiguren en 'flying squads' zijn ingezet om bij doelgroepen de voorzieningen onder de aandacht te brengen. Dit heeft in 2016 geleid tot ongeveer 10 procent meer gebruik van voorzieningen.

De Armoederegisseur heeft op innovatieve wijze bekeken hoe de werkende minima, jongvolwassenen en mensen met een licht verstandelijke beperking zich verhouden tot de voorzieningen en welke behoeften zijn hebben.

Een praktijkvoorbeeld:

GRACE

	<p>Persoonlijk Grace, 42 jaar, geboren in Kumasi, Ghana. Kreeg daar 1^e kind, achtergelaten bij oma, dit kind ondersteunt zij financieel. Is 16 jaar in NL en heeft nog 3 kinderen gekregen (14, 12 en 3 jaar). Spreekt slecht NL, wel ENG.</p>	<p>Sociaal Grace woont in een huurflat in Gravestein, vrije sector. Haar man heeft haar verlaten nadat hij werkeloos is geworden. De kerk is haar sociale leven. Geen contacten buiten de Ghanese gemeenschap in ZO.</p>	<p>Economisch Mnd inkomen tussen € 900 en 1300,- Schiphol € 800; Zwart schoonmaken € 120; onderhuur (af en toe) € 150; kinderbijslag € 254,15; Maakt geen gebruik van regelingen!</p>							
 04:30 opstaan	 05:00 metro	 05:30 schoonmaken	 08:00 terug	 08:30 school	 09:30 boodschappen	 10:30 koken	 13:30 werk	 17:30 naar huis	 18:30 eten	 20:00 rust
<p>Behoeften Grace wil graag een regelmatige baan, waarmee ze genoeg verdient voor haar gezin, structuur en regelmaat in haar leven. Ze zou ook wel graag minder zwaar fysiek werk willen hebben.</p>	<p>Belangrijk De toekomst van haar kinderen, goed zijn voor je medemens en gastvrijheid.</p>	<p>Houding en gedrag Grace werkt hard, pakt alles aan, is streng voor haar kinderen, die ook best veel aan eigen lot worden overgelaten door wisselende diensten. Grace is bescheiden, vraagt niets voor zichzelf</p>	<p>GOD WILL SOLVE MY PROBLEMS!</p>							

Grace is een persona die met de hulpverleners in Amsterdam Zuid-Oost is opgesteld. Zij is een werkende minima, die op Schiphol werkt als schoonmaakster van vliegtuigen en om 5.00 uur begint. Zij reist naar haar werk met een vast abonnement. Regelmatig krijgt zij een telefoontje dat goedkopere, andere krachten worden ingezet en dat ze niet hoeft te komen. Werken loont niet altijd voor haar. Voor haar kinderen heeft ze weinig tijd, ze doet boodschappen te voet en dit kost extra tijd. 's Middags heeft ze een zwart baantje en 's avonds brengt ze de kinderen naar huis.

Aan hand van zes personae is met hulpverleners besproken hoe zij in hun life-events kunnen worden geholpen. Ingeval van Grace, bijvoorbeeld als ze door haar rug zakt en niet meer kan werken, als één van haar kinderen ziek zijn. Waar vindt ze dan de overheid en wat werkt wel en niet voor haar.

Wat valt op?:

Op basis van de zes opgestelde personae valt op dat iedereen behoefte heeft meer geld en een stabielere inkomen, rust, stabiliteit en persoonlijke hulp. Opvallend is dat er weinig vertrouwen is in de overheid.

Hoe komt dat? Het aanbod van de overheid legt veel verschillende inkomstenbronnen neer bij mensen die het moeilijk hebben. Deze mensen moeten rekening houden met ongeveer 30-40 verschillende regels als ze een aanvullend inkomen willen hebben. Spaart men teveel dan leidt dat soms tot terugvorderingen.

Er is veel (in)formeel hulpaanbod, maar de inzet van hulpverleners is versnipperd. Een hulpverlener heeft 10 minuten tijd voor een bepaald probleem en als de tijd op is, kan je misschien bij een tweede hulpverlener van een andere instantie terecht.

De mensen vertrouwen de overheid dus niet en hebben het druk.

Dat laatste is ook te zien bij intergenerationele armoede. Ze hebben het druk met overleven. Men heeft veel stress in het hoofd en ze hebben veel meer persoonlijke aandacht nodig om te kunnen overleven in deze wereld.

Persoonlijke aandacht, netwerksamenleving:

De mensen met grote problemen worden daarom nu met maatjes geholpen. Dat kan op verschillende manieren, die je terugvindt in de netwerksamenleving, waar we als overheid veel beter met andere partijen kunnen samenwerken. Zoals ook werkgevers hun werknemers soms helpen met het invullen van formulieren, hoe mensen hun rekeningen bij kunnen houden zodat ze niet in de schulden komen en ook helpen met het aanvragen van voorzieningen.

Heel belangrijk in deze rol is dat je kunt experimenteren. Überhaupt om samen te werken, waarbij niet tevoren wordt vastgesteld hoe het resultaat eruit moet zien, maar dat de overheid samen met partners in het veld (werkgevers, werknemers, kerken) kijkt wat deze mensen kan helpen, en door ze met een maatje erbij meer aandacht te geven.

Digitale middelen:

Ook kunnen digitale middelen worden ingezet. Hierbij kan worden gedacht aan links en apps. Zo is in Amsterdam een groei-app voor de baby ontwikkeld, die met nudging aangeeft welke zorg nodig is. Echter mensen met lage inkomens en mensen die in armoede leven, blijken hiervan geen gebruik te maken. De digitale kloof is steeds groter aan het worden. Terwijl de overheid in het kader van efficiency geregeld dat allerlei voorzieningen via de computer kunnen worden aangevraagd, zijn deze mensen niet alleen laag taalvaardig maar ook laag digitaal vaardig. Daaraan wordt in Amsterdam inmiddels meer aandacht besteed.

De Armoederegisseur:

Het voordeel van een functie als de hare is dat breder kan worden gekeken en dat we van de gemeenteraad niet vooraf met prestatieafspraken worden geconfronteerd, maar dat in het veld kan worden gekeken waaraan behoefte is en hoe daaraan tegemoet kan worden gekomen.

Met applaus geven de raadsleden blijk van hun waardering.

Afronding bespreking, vaststelling ontwerpadvies:

De *voorzitter* bedankt mevrouw Van Eijk voor haar presentatie vanuit haar praktijk als armoederegisseur, waaruit in aansluiting op de inleiding door mevrouw Van Gestel blijkt hoe concreet kan worden ingespeeld op problemen van kinderen in armoede en wat de omgeving van de ouders betekent voor de aanpak van de problemen van kinderen.

Spreekster stelt vast dat er geen behoefte is aan vragen of reacties. Er waren volgens spreekster veel overeenkomsten in de verschillende inleidingen van woordvoerders vanuit de drie geledingen. Van werkgeverszijde werd opgeroepen om snel met één of twee aanbevelingen uit het advies aan de slag te gaan. In de lunch na de raadsvergadering zouden de raadsleden met elkaar kunnen bespreken welke aanbevelingen zich hiervoor kunnen lenen.

Het voorliggende ontwerpadvies wordt unaniem vastgesteld. In de komende week zullen diverse activiteiten worden opgepakt om het advies goed te presenteren.

De voorzitter dankt de commissie en haar voorzitter en het secretariaat in persoon van de heren Koppe en Visser en mevrouw Croezen voor het verrichte, vele werk. Het advies zal zo snel mogelijk worden uitgebracht aan de staatssecretaris van SZW, die de SER namens het kabinet een adviesaanvraag over dit onderwerp heeft voorgelegd naar aanleiding van een motie van de Eerste Kamer. Ook met het oog op de kabinetsformatie is het van belang om het advies daar snel neer te leggen.

6. Ontwerpadvies *Postinitieel leren met en voor iedereen – een richtinggevend advies (R/2839)*

De *voorzitter* stelt het voorliggende ontwerpadvies aan de orde, met (voorlopig) de titel; *Leren tijdens de loopbaan*.

Inleiding mevrouw Hamer:

Omdat mevrouw Hamer tevens voorzitter is van de commissie van voorbereiding, de (vaste) commissie Arbeidsmarktvragestukken en onderwijs (AMV) verzorgt zij ook een korte inleiding.

Zij doet dit met behulp van een PowerPointpresentatie, die is verwerkt in de notulen.

Leren tijdens de loopbaan:

De ondertitel had net zo goed kunnen luiden dat leren net zo vanzelfsprekend moet worden als gezond eten en drinken.

De adviesaanvraag past in een bredere adviesaanvraag van de minister van OCW van 26 oktober 2015, waarin zij de SER namens het kabinet uitnodigt om regelmatig te rapporteren of adviseren over het (beleid en praktische aspecten van het) brede terrein van skills, permanent leren en duurzame inzetbaarheid (en daarbij een anticiperende, vernieuwende en verbindende rol te spelen en een brede betrokkenheid, inbreng en draagvlak te organiseren).

Dit traject is begonnen met een aantal (dialoog)bijeenkomsten over de toekomst van leren in het licht van de veranderingen op de arbeidsmarkt en het persoonlijk leven van mensen. Zo zijn adviezen uitgebracht over onder meer een leerprogramma voor het funderend onderwijs, de strategische agenda voor het hoger onderwijs en de aantrekkelijkheid van het beroepsonderwijs.

Eigenlijk past het advies over de kindvoorzieningen ook in dit bredere kader, omdat hierin is bepleit dat kinderen al vanaf hun tweede jaar spelenderwijs moeten gaan leren, vooral omdat het leuk is. Ook als mensen aan het werk zijn, moeten ze blijven leren.

Een leven lang leren is het thema van het voorliggende ontwerpadvies.

Noodzaak postinitieel leren:

Het thema leven lang leren/ontwikkelen kent al een lange geschiedenis. Er zijn veel adviezen en rapporten op dit terrein uitgebracht, ook vanuit de SER. De commissie AMV heeft het gevoel dat daarmee nu meer vaart moet worden gemaakt.

De noodzaak daartoe ligt in: technologische ontwikkelingen, langer werken, de economie vraagt steeds meer goede opgeleide mensen, de groei van de arbeidsproductiviteit wordt belangrijker voor economische groei (als gevolg van

vergrijzing) en het toenemende belang van economische zelfredzaamheid van het individu.

Volwassenen zouden in staat moeten worden gesteld om regie te kunnen nemen over de eigen leerloopbaan.

Belemmeringen postinitieel leren:

Hoewel al lange tijd het belang van een leven lang leren wordt onderkend, is er toch te weinig werk van gemaakt. De intrinsieke urgentie wordt onvoldoende gevoeld dan wel onvoldoende opgevolgd.

Bij werkenden heeft dat te maken met het ontbreken van financiële middelen en tijd.

Mogelijk heeft dit ook voor werkgevers een rol gespeeld in de afgelopen crises.

Het heeft ook te maken met een onoverzichtelijk onderwijsaanbod. Verder is niet altijd duidelijk wat de opbrengst van de investering in ontwikkeling is. Voor een deel van de werkenden spelen negatieve leerervaringen een rol. Vaak gaat het dan om, zoals de heer De Boer al heeft aangegeven, mensen die bijscholing het hardst nodig hebben.

Er zullen voorzieningen voor postinitieel leren moeten worden gecreëerd, maar dit zal geen succes hebben als niet ook de initiële fase wordt verbeterd en negatieve leerervaringen positieve leerervaringen worden.

Hier ligt dan weer een relatie met het recente advies over verbetering van het beroepsonderwijs en met name het belang van duaal leren.

Belangrijkste aanbevelingen:

Het begint met maatwerk in het aanbod, zodat beter wordt aangesloten op de situatie van werkenden, en met het faciliteren van de regierol van werkenden.

Er blijken al de nodige instrumenten/trekkingsrechten te bestaan, die echter niet allemaal bekend zijn. Zo kunnen mensen wanneer ze in 3 jaar een diploma hebben gehaald een mbo-opleiding volgen. Daarom beveelt de commissie aan de trekkingsrechten beter te communiceren. Daarnaast moeten die rechten flexibeler worden gemaakt door middel van deelcertificaten. Mensen willen niet altijd een hele opleiding volgen, maar willen zich soms verdiepen in een bepaald onderdeel.

Er zijn ook aanvullende instrumenten nodig. Opnieuw is een ontwikkelrekening aanbevolen: een persoonsgebonden budget voor werkenden. Het eerdere pleidooi daarvoor strandde onder meer vanwege problemen in de sfeer van de uitvoerbaarheid. Daar zal dus goed naar moeten worden gekeken.

Naast faciliteiten en geld is het nodig om mensen te stimuleren te blijven leren (ondersteuning keuzeproces). Bij het advies over de WW en de toekomstige arbeidsmarktinfrastuctuur heeft de SER bepleit dat mensen niet pas (om)scholing moeten gaan volgen wanneer ze hun baan hebben verloren, maar dat dit op een vroeger moment gebeurt. Het voorliggende ontwerpadvies bevat meerdere voorstellen voor de ondersteuning van het keuzeproces. Vaststaat dat sociale partners hierin een ongelooflijk belangrijke rol in hebben.

Ten slotte zullen werkgevers en werknemers regelmatig een gesprek moeten hebben over de leerloopbaan. Daarvoor is het belangrijk dat een leercultuur wordt bevorderd, een element dat spreekster ook terugziet in het manifest van het SER Jongerenplatform als het gaat om het kansenpleidooi.

Vervolg:

Vanwege de kabinetsformatie en de publicatie van het rapport van de Adviescommissie Vraagfinanciering mbo (Commissie Sap) op 4 april a.s., dat het advies van de SER ondersteunt, is ervoor gekozen om het ontwerpadvies snel vast te stellen.

Zoals de raadsleden hebben kunnen constateren, bevat het advies nog een aantal PM-onderdelen, die uiteraard zullen worden ingevuld. Ook de redactie behoeft nog nadere aandacht. Hier en daar kunnen er 'betere punten op de i' worden gezet: een aantal aanbevelingen wordt nog verder uitgewerkt. Zoals dit vanmorgen in het dagelijks bestuur van de SER is besproken, krijgt zij als voorzitter van de SER en van de commissie AMV mandaat om het advies in de komende tijd aan te vullen en te verbeteren.

Uiteraard krijgen de raadsleden nog de definitieve versie van het advies.

Een meer inhoudelijk vervolg van het advies betreft het, de raad al bekende, traject met de OECD over de skills strategy. In april a.s. zal hierover een grote bijeenkomst belegd. Samen met het ministerie van OCW en EZ in het kader van voortzetten en verbreding van het Techniekpact wordt nagedacht over een gezamenlijke aanpak (van de vaardigheden en weerbaarheid van de beroepsbevolking) in de komende jaren.

Inleiding heer Hartveld (FNV en VCP):

Spreker stelt vast dat het voorliggende advies een goed advies over een belangrijk onderwerp is. Omdat iedereen het zal hebben bestudeerd, hoeft hij niet te herhalen wat de voorzitter erover heeft gezegd.

In de afgelopen jaren is er een hele reeks adviezen verschenen over leven lang leren, scholing, loopbaan e.d. Ten tijde van het Pensioenakkoord heeft de Stichting van de Arbeid een prachtige Beleidsagenda 2020 uitgebracht, waarin de lijn van loopbaan, ontwikkeling en scholing centraal staat. Visie hebben we genoeg.

Ook met het voorliggende advies is de vraag wat er nu gaat veranderen? Waarom gaan we er nu wel in slagen om het te realiseren?

Daarvoor ziet spreker een aantal aanknopingspunten:

In het advies wordt een brede definitie leren gehanteerd: ontwikkeling, scholing, opdoen van ervaringen, stage lopen, loopbaanoriëntatie. Al deze elementen maken deel uit van onze persoonlijke ontwikkeling.

Centraal staat een positieve leercultuur met randvoorwaarden waardoor mensen zich veilig, uitgenodigd en gestimuleerd voelen om zich te kunnen scholen en ontwikkelen. Terecht.

Bij dat laatste staat hij nog even stil.

Toen hij op de middelbare school zat, waren er vakken waar hij iets mee had, en vakken waarmee hij minder had, met name een aantal vreemde talen. Hét vak van de laatste categorie was Frans. In het bijzonder de werkwoordjes. Zijn cijfers van repetities over werkwoorden waren laag, en misstonden vaak niet op een toeformulier. Hij deed er ook niet echt iets aan. Pas toen hij in de vierde klas in de gevarenzone dreigde te komen, ging hij aan het werk, haalde hoge cijfers, zelfs voor Duits, evenmin zijn favoriete vak. En voor de Franse werkwoordjes scoorde hij een 5,5, wat hem het dubieuze compliment opleverde: 'eindelijk een fatsoenlijke onvoldoende'.

Onlangs heeft hij na enkele bezoeken aan Peru, waar hij de sociale dialoog heeft uitgelegd, de studie van Spaans opgevat. Zijn werkgever, de FNV, heeft daarin geïnvesteerd, en hij doet dat zelf ook. Elke dag oefent hij een aantal woorden en wekelijks zit hij op les. Essentieel is dat 90 procent van wat we leren, komt doordat we het willen leren. Als we het niet willen, wordt er ook niet geleerd. Positieve motivatie is dus essentieel.

Graag brengt hij enkele ervaringen van onze leer-ambassadeurs naar voren, die actief zijn in de metaal en bij als Philips en VDL.

Hij citeert: ""Er zit bij de mensen veel terug-naar-school-angst, angst om fouten te maken, niet te zullen slagen. Mensen zijn vaak al de basis vergeten. Dan vertel ik dat ik dat zelf ook had, wist echt niet meer hoe je staartdelingen moest maken enzovoorts, maar ik heb het toch ook gered.".

Een andere ervaring: "Oudere collega's maken zich grote zorgen of ze nog wel kunnen leren. Ze geven aan dat ze niet meer zo snel informatie op kunnen nemen als jongeren. Ik probeer dan altijd te verduidelijken dat dat ook helemaal niet hoeft, dat je het gewoon in je eigen tempo kunt doen. Desnoods begin je een niveautje lager om weer even te wennen.".

Een derde ervaring: "Er waren ook mensen die in eerste instantie aangaven niet meer te willen leren. Die wisten we uiteindelijk toch vaak wel bij te laten draaien in de gesprekken. Dat deden we dan door mensen een spiegel voor te houden. Er niet alleen op te wijzen dat de techniek steeds sneller gaat en machines steeds complexer worden, maar ook dat als je dat niet goed bijhoudt je straks alleen nog kan meedraaien met het seriewerk waar normaal gesproken alleen laaggeschoolden voor worden ingezet. Daar schrokken collega's van en die moesten dan toegeven dat we daar een goed punt hadden".

Het is dus belangrijk dat er meer is dan alleen een scholingsbudget. Ook moet er het juiste aanbod zijn en ondersteuning bij de benutting van het budget zijn.

Afrondend geeft spreker aan dat de FNV en VCP blij zijn met de aanbeveling van uitbreiding van trekkingsrechten, zodat werknemers ook delen van mbo-opleidingen publiek bekostigd zouden kunnen volgen, al dan niet leidend tot een diploma waarvoor extra overheidsfinanciering wordt gevraagd.

Wij zijn ook tevreden over het feit dat de SER pleit voor meer middelen voor algemene scholing en ontwikkeling, waarover de werknemer zelf zeggenschap heeft en de instelling van ontwikkelcentra waar werkenden gratis advies kunnen krijgen.

Nogmaals wijst spreker erop dat de vakbeweging heel graag betrokken wil zijn bij die ontwikkelcentra en het pleidooi voor (faciliteiten voor) leerambassadeurs herhaalt en onderschrijft. Hij herinnert zich 10 jaar geleden ook eens een inleiding over postinitiële scholing te hebben gehouden, waarbij hij ook is ingegaan op de goede ervaringen met de 'learning reps' in Engeland. Uit de gegeven citaten blijkt ook hoe belangrijk dat is. Spreker dankt de commissie en het secretariaat voor het werk, want er is inderdaad tot gisteren gewerkt aan het voorliggende ontwerpadvies.

Inleiding heer Berg (CNV):

Het zojuist aan de SER gepresenteerde Jongerenmanifest betrof de thema's leren, werken en samenleven. Het voorliggende ontwerpadvies bevat een pleidooi om aan alle drie de activiteiten tegelijk aandacht te geven.

Sinds de jaren '50 staat er in de missie van het CNV dat mensen wendbaar en weerbaar moeten worden gemaakt. De afgelopen jaren wordt daaraan invulling gegeven door mensen te betrekken bij ontwikkelen en scholen.

Het CNV probeert in cao-onderhandelingen dit onderwerp over het voetlicht te brengen. Dat lukt eigenlijk best wel goed. Zoals de heer Hartveld terecht aangaf, lukt het wanneer mensen de intrinsieke overtuiging hebben om te leren en zich te ontwikkelen. Los daarvan is het ook gewoon noodzakelijk. De arbeidsmarkt verandert. De maatschappij is ontwikkeling, dus je moet je door blijven ontwikkelen. De kennis van nu veroudert steeds sneller.

Er zijn ook mensen zonder startkwalificatie en daarom is het mooi dat in het advies ook aandacht wordt besteed aan het onderwerp EVC. Toen hij in de sector gemeenten de cao-onderhandelingen deed, werd via het A&O-fonds Gemeenten een project uitgevoerd, waarin EVC-procedures werden gestimuleerd. Zijn bevoegdheid voor het onderwerp scholing en ontwikkeling is hier ontstaan. Spreker licht toe dat de gemeente Den Haag een pilot heeft gedaan met een EVC-procedure voor mensen in de groenvoorziening. Allemaal jongeren, die geen diploma hadden gehaald en slechte ervaringen met onderwijs hadden. Aan het einde van de EVC-procedure ontvingen zij een certificaat of diploma. Dat gaf zo'n stimulans aan deze mensen; dat zij voor het eerst waardering kregen, waardering met een officieel stempel.

Het CNV is blij met het voorliggende advies, al is er af en toe ook over gesteggeld. Positieve elementen zijn onder meer: de loopbaanbegeleiding, de positieve bejegening van O&O-fondsen, het maatwerk, de veilige en stimulerende leeromgeving, de ruimte die publieke onderwijsinstellingen wordt gegeven om scholing aan te bieden, en ten slotte de aandacht voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en scholing en het onderwerp jongeren met een arbeidshandicap en scholing.

Ook het CNV wil doorgaan met het advies. Zoals de heer Hartveld al aangaf, zullen de vakbonden zich blijven inzetten voor scholingsafspraken in de cao-onderhandelingen. Ja, de vakbonden zullen zich samen met werkgevers blijven inzetten in de O&O-fondsen. Ja, de werknemers-APK is van enorm belang om werkenden zich ervan bewust te maken dat je regelmatig over je ontwikkeling moet nadenken, want in de flow van je werk kom je er vaak niet aan toe om scholing te volgen. Vakbonden helpen mensen daarbij in de uitvoering. Het loopbaanontwikkelingscentrum kan daarbij van belang zijn.

Waar de SER vaak adviezen geeft over ontwikkelingen op grote gebieden als pensioenen en sociale zekerheid en over macro-economische onderwerpen, zou het weleens zo kunnen zijn dat het onderwerp van het voorliggende ontwerpadvies, waarmee invulling wordt gegeven aan het vergroten van de wendbaarheid en weerbaarheid van de beroepsbevolking, veel 'harder' is dan we denken.

Inleiding heer Verhagen (werkgevers):

De heer Verhagen complimenteert de commissie en secretariaat voor het brede advies op het terrein van een leven lang ontwikkelen. Zoals de heer Hartveld al stelde, wordt de noodzaak om dit daadwerkelijk in praktijk te brengen alleen maar groter.

De rode draad in dit advies, namelijk dat de werknemer zelf verantwoordelijk voor is dat hij/zij aantrekkelijk blijft voor de arbeidsmarkt is een goed en noodzakelijk uitgangspunt. Daarbij moet hij uiteraard in de gelegenheid worden gesteld. Daarom zijn er de voorgestelde instrumenten van het trekkingsrecht, de individuele leerrekening en de mogelijkheid voor laagdrempelig advies. Functiegerichte scholing blijft voor rekening van de werkgever, maar de overige ontwikkeling, de bredere ontwikkeling, komt voor rekening van de werknemer zelf.

De noodzaak van permanente ontwikkeling kan spreker illustreren met ontwikkelingen in zijn eigen sector, de bouw. De bouw innoveert, de bouw vernieuwt. Dat betekent dat medewerkers in onze sector voortdurend geschoold moeten worden om de werkzaamheden goed te kunnen blijven doen.

Het in SER-verband meermaals besproken thema van verduurzamen van de bestaande woningen, vraagt andere expertise van medewerkers. Het bevestigen van zonnepanelen vraagt andere vaardigheden. Dat moet je leren.

Steeds meer bedrijven werken met computers, met bouw informatiemanagement (BIM) op je tablet in plaats van met bouwtekeningen. Ook dat vraagt scholing. Niet alleen van hoogopgeleiden, ook van de mensen op de bouwplaats.

Ook in de infra zijn er voortdurende vernieuwingen, zoals selfhealing beton, we werken als opdrachtnemers steeds meer samen met opdrachtgevers met andere partijen uit de omgeving. Dat vraagt communicatie en andere vaardigheden. Hoe ga je bijvoorbeeld om met mensen die wellicht overlast ervaren van je werk?
Reden genoeg dus voor een leven lang leren advies.

Bouwend Nederland loopt samen met de bonden in de sector al deels vooruit op dit advies. Wij hebben in de bouw en infra cao al een individuele leerrekening voor de werknemers in de bouw. Sinds 1 januari 2016 is in de cao afgesproken dat iedere werknemer maandelijks een individueel budget ontvangt voor opleiding en ontwikkeling (een duurzaam inzetbaarheidsbudget). Wij hadden van oudsher een O&O-fonds waaruit scholing met betaald, maar in de achterliggende tijd werd slechts 20 procent van de beschikbare gelden uit de fondsen gebruikt voor permanente scholing.

Wij zijn van mening dat een werknemer zich meer verantwoordelijk voelt wanneer hij/zij zelf kan beschikken over een individueel budget en zelf meer sturing kan geven aan zijn/haar ontwikkeling.

Vanuit de pariteit hebben we wel een kenniscentrum voor duurzame inzetbaarheid opgericht (Vollandis). Vollandis biedt iedere werknemer onder de bouw-cao om de vier jaar een duurzame inzetbaarheidsanalyse (een geneeskundig onderzoek en een loopbaangesprek, een soort APK) aan om ontwikkeling en scholing te stimuleren. De werknemer gebruikt vervolgens zijn individuele budget om een opleiding te volgen. In de laatste cao is hierop een kleine aanpassing aangebracht door de werkgever mede betrokkenheid te geven bij de besteding van het individuele budget. Het is niet de bedoeling dat het geld wordt gebruikt voor een all-inclusive vakantie, maar daadwerkelijk wordt gebruikt voor scholing.

We bieden vanuit Bouwend Nederland ook cursussen aan werkgevers om met duurzame inzetbaarheid aan de slag te gaan in het bedrijf.

Zolang het individuele budget nog niet voldoende geld bevat, krijgt de ondernemer de eerste 1,5 jaar toch de scholing voor het grootste deel nog betaald. Een goede ontwikkeling volgens spreker.

Twee positieve punten uit het advies wil spreker van werkgeverzijde benadrukken:

- De nadruk die wordt gelegd op het belang van het ontwikkelen in de breedte naast het ontwikkelen naar een hoger niveau. Bijvoorbeeld twee mbo-3 opleidingen kan in bepaalde gevallen meer perspectief en carrièrekansen opleveren voor een persoon dan een mbo 3 en mbo-4 opleiding. We zijn niet gewend om zo te denken, maar die slag moeten we wel maken. Zeker als we van-werk-naar-werk willen in plaats van een baangarantie.
- Ten tweede het feit dat het belang wordt onderstreept van de mogelijkheid dat een werkende met een startkwalificatie daarna, met zijn trekkingsrecht, onderdelen van een mbo- of hbo-opleiding kan volgen en certificaten kan behalen met waarde voor de arbeidsmarkt.
- En bovendien krijgt een werkende de keuze om bekostigd vanuit de overheid (via het trekkingsrecht) de modules te volgen bij het gehele erkende onderwijs, publiek en privaat. Dan heeft de werkende volop keuze en heeft de mogelijkheid tot maatwerk. Ook dat is een enorme stap vooruit in het denken.

Werkgevers ondersteunen dit advies van harte, met nogmaals de complimenten voor degenen die aan het advies hebben gewerkt.

Inleiding mevrouw Ten Dam (kroonleden):

Mevrouw Ten Dam wil niet herhalen wat er al vanuit werkgevers en werknemers is gezegd. Spreekster is blij dat het advies op brede steun kan rekenen.

Niemand hoeft van de urgentie van een leven lang leren te worden overtuigd. De jongerenorganisaties zijn hierop ook al ingegaan.

Ook hoeft niemand te worden overtuigd van het feit dat leren het beste lukt, wanneer je ervoor gemotiveerd bent, op vrijwillige basis. Om die reden is in het advies sterk ingezet op het verleiden van mensen. In the end gaat het natuurlijk om een evenwicht tussen verleiden en enige drang c.q. stimulering dat mensen de verantwoordelijkheid nemen om tijdens de levensloop te blijven leren. In het voorliggende ontwerpadvies is daarin na lang praten een goed evenwicht gevonden.

Nog enkele opmerkingen.

Er is geredeneerd vanuit de arbeidsmarkt: wat is er nodig om werkenden en niet-actieven aan het leren te krijgen en wat hebben ze dan nodig van het onderwijs?

Niemand zal verrast zijn van de opmerking dat onderwijs en arbeidsmarkt soms toch twee heel gescheiden werelden zijn. Die moeten elkaar natuurlijk wel gaan raken. Daar zitten nog ingewikkeldheden in. Voor het onderwijs is het soms lastig om flexibel mee te bewegen met de wensen van de arbeidsmarkt en om maatwerk te leveren. Mensen vanuit onderwijsinstellingen willen dit graag, maar daarvoor is wel een aantal dingen nodig.

Er zitten ook nog 'gekke zaken' in het onderwijs: het is gek dat de diploma's voor rekening van de overheid komen, terwijl deelcertificaten vaak voor rekening van de werkenden zelf komen. Hoe gaan we daarom om in ons stelsel? Die discussie zal in de komende periode moeten worden gevoerd.

Een andere vraag die nog voor ons ligt, is de vraag wat publiek en privaat onderwijs is en of hierin niet meer beweging kan worden bereikt. Dat moeten we op een zodanige manier doen, dat we ook zuinig blijven op ons publiek bekostigd onderwijs met een goed oog voor hetgeen we met veranderingen willen bereiken en de mogelijk ongewenste bijeffecten om te voorkomen dat we over tien jaar spijt van bepaalde beslissingen hebben.

Het advies bevat veel aanbevelingen: 42, veel aanbevelingen hebben een 'los eindje' in de zin van een oproep tot een verdere verkenning. De commissie en de kroonleden zijn hierbij graag betrokken.

De financiële paragraaf behoeft ook nog enige onderbouwing. Aan de gewenste fiscale regelingen zitten nog haken en ogen. Maar het is zeer de moeite waard om ons hierover nog eens te buigen, waar de kroonleden zich graag aanbevolen houden.

Afronding bespreking, vaststelling advies:

De *voorzitter* heeft al eerder toegelicht dat het ontwerpadvies nog enige invulling en aanvulling bevat. Daarbij kan volgens spreekster een goed gebruik worden gemaakt van de ervaringen in de verschillende sectoren.

Omdat het hier om de 'vloer' van alle andere leeractiviteiten gaat, wil spreekster nog apart de in het advies bepleite aandacht voor de basisvaardigheden van volwassenen (in verband met laaggeletterdheid) noemen. Een belangrijk punt in aanvulling op de inbreng van de heer Berg.

Het ontwerpadvies wordt unaniem vastgesteld. Eerder heeft de voorzitter al aangegeven dat zij mandaat heeft gekregen om het advies nader aan te vullen en in te vullen en 'de puntjes beter op de i' te zetten.

Spreekster dankt de andere commissieleden en met name het secretariaat in persoon van de heren De Groen en Devreese voor hun werk.

Met applaus geven de raadsleden blijk van hun waardering.

7. Rondvraag en sluiting

De heer *Verhagen* geeft aan dat vandaag, 17 maart, het de Bewust Veilig dag is van de bouw en installateurs. Gelet ook op het (oplopend) aantal ongevallen op bouwplaatsen vraagt spreker in meer algemene zin aandacht voor samenwerking tussen werkgevers en werknemers als het gaat om het creëren van veilige werkplaatsen.

De *voorzitter* onderstreept het belang hiervan graag.

Van de rondvraag wordt verder geen gebruik gemaakt.

De volgende vergadering wordt gehouden op **vrijdag 21 april a.s.**

Na de vergadering kan gezamenlijk de lunch worden gebruikt.

De *voorzitter* sluit de vergadering om ca. 12.15 uur.